

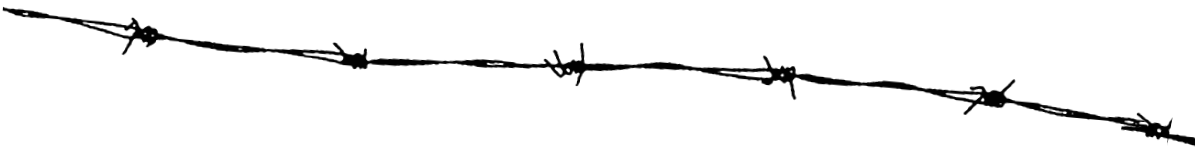
TAPANI HEINONEN

**Ja satakieli
lauloi
Fellmanin
pellolla**

MINERVA

Ja satakieli lauloi Fellmanin pellolla

TAPANI HEINONEN

**Ja satakieli lauloi
Fellmanin pellolla**

minerva
MINERVA KUSTANNUS OY
HELSINKI

2. painos

www.minervakustannus.fi

© Tapani Heinonen ja Minerva Kustannus Oy, 2018

S. 5 suomennokset: K. W. Järnefelt. Otava 1907

Ulkoasu ja taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISBN 978-952-312-694-7

Painettu EU:ssa

”Jokainen hallitus selittää olemassaolonsa sillä, että ellei sitä olisi, olisi pahemmin. Saatuaan kansat vakuuttuneiksi siitä, että ne ovat vaarassa, hallitukset alistavat ne tahtoonsa.”

Leo Tolstoi, *Patriotismi ja kristinuskko*

”Pidä rauhaa kaikkien kanssa, älä rohkene pitää toista ihmistä mitättömänä tai mielettömänä.”

Leo Tolstoi, *Rauhan käskyt (1)*

OSA I

Luku 1

Helsingissä 7. tammikuuta 2015

JA TAPAHTUI NIINÄ PÄIVINÄ, että ylipäällikkö Mannerheimilta kävi käsky: ”Henkilöt, jotka tekevät aseellista vastarintaa maan sotavoimaa vastaan, niin myös sala-ampujat ja murhapolttajat... ammutaan paikalla.”

Heikki Puharila tuijotti lausetta valkoisella näytöllä ties monnettako kertaa, sitten mustavalkoista kuvaa.

Kaksi hevosenruhoa lojuu kadulla kyljellään kaviot sivulle sojottaen, elottomat päät ovat retkahtaneet jalkakäytävälle. Hylätty aisareki seisoo poikittain tolpista ja piikkilangasta kyhätyn barrikadin edessä. Taustalla harmaat selät vaeltavat vastakkaiseen suuntaan, jokunen ohikulkija on pysähtynyt tuijottamaan lohdutonta näkyä. Vain huivipäinen nainen kävelee määrätietoisena kori kädessään kohti, aivan kuin sulkisi kauheuden näköpiiristään – tai olisi siihen liian turtunut. Jos hän jatkaisi muutaman korttelin toiseen kaupunginosaan, hän näkisi talojen hiillostuneista raunioista taivaalle kurottavat savupiippujen torsot – kuin rukoukseen nostetut kädet – ja hänen olisi harpottava joko kadulle jätettyjen ruumiiden yli tai kierrettävä ne.

Vihan repaleiset kasvot eivät olleet Bosniasta tai Palestiinasta, eivät Isis-terroristien piinaamasta Syyriasta; eteen avautui punaisilta vallattu valkoinen Tampere keväällä 1918.

Heikki Puharila hengähti syvään ja jäi tarkastelemaan kirjan

sivulle haalistunutta valokuvaa. Kuka oli tuo nainen, mikä oli hänen kohtalonsa? Millaiset ajatukset risteilivät panssariksi kivettyneiden kasvojen takana? Niistä oli mahdotonta päätellä, ilmensivätkö ne pelkoa, epätietoisuutta vai huojennusta taisteluiden laantumisesta. Kuvasta huokui pysähtynyt menneisyys. Aivan kuin ajan virta tiivistyisi hetkeen historian suvannoksi, jonka pyörteitä ei voinut takaisin kerä.

Heikki Puharila tunsi, että tulevaisuus välkehti hänenkin edessään kuin Reeperbahnilla odotteleva huora; epämääräisen kiihottavana, uhkaavana ja houkuttelevana. Kameran silmä ei voinut sitä vangita, ei ihmismieli hahmottaa. Hän vaelsi sitä kohti yhtä sokeana kuin nainen Hämeensillalla kohtalonsa keskiössä, luotien raapimien patsaiden vartioimana tai pelon kangistama piikatyttö Längelmäellä vielä kaukana kohtalonsa alkumetreillä.

Tulevaisuus jatkoi jääräpäisesti askeleen edellä – ja heidän kohtalonsa pysyi arvoituksena, vaikka oli siihen jo kirjoitettu.

Heikki Puharila käänsi historian äänetöntä lehteä, pysähtyi seuraavalle sivulle tuijottamaan mustavalkoista kuvaa, siinä olevia tummia hahmoja ja hengitti raskaasti. Millainen oli ollut näiden ihmisten menneisyys?

Oliko hänen sukulaisillaan sama kohtalo? Hän nojautui tuolillaan ja haroi hiuksiaan. Mikä hulluus sai uskomaan, että noilla tapahtumilla oli jokin linkki häneen? Että jotain tärkeää ja olennaista oli jäänyt kuulematta, lukematta, löytämättä. Mitä totuutta hän kuvitteli etsivänsä? Samalla hän oli päätöksestään aivan varma; olisi lähdeittävä matkalle, täytyisi katsoa taaksepäin.

Hän janosi kiihkeästi vastauksia, tarvitsi lisää selityksiä. Löytyisivätkö ne Tampereen kauppatorille koottujen tuhansien punavankien kalpeilta kasvoilta, harmaina rivistöinä seisovien miesten väsyneistä, pelokkaista ilmeistä sinä huhtikuuisena päivänä?

Nyt jugendtalojen graniittiset seinät katselivat torin reunalta autoja ja ihmisten loputonta ohimarssia välinpitämättöminä. Olivatko ne katselleet samalla välinpitämättömyydellä harmaapukuista ryysyläissakkia, vankia, joka tallukkaat märkinä, keripukin syömin ikenin jäysti mielikuvissaan leivänkannikkaa ennen kuin nytkähti polvet koukussa Kalevankankaan karuun maahan luodin lävistäessä otsalohkoa, kellahti teloitettujen toveriensa päälle, putosi äänettömänä historian hajuttomalle sivulle.

Heikki Puharila nousi äkkinäisesti tuoilta, puistatti niin että tunnelmaa oli pakko jollain huuhtoa. Maailman paras kätkö oli Nokian neljävitonen. Kun varteen sujautti äidin kutoman nukaantuneen villasukan, ei kenellekään juolahtanut mieleen, että saappaasta löytyisi kossupullo. Siinä yhdistyivät suomalainen käsityötaito, teollinen muotoilu ja suvun pitkät perinteet. Niin oli isäkin riemunsa kätkenyt.

Hän palasi eteisestä työhuoneeseen ja pyyhki kirpeää makua huuliltaan, kun kännykkä pirahti.

– Mene avaamaan televisio... oletko katsonut päivän uutisia?

Marjon ääni kuulosti yhtä aikaa järkyttyneeltä ja tuohtuneelta.

– Katson Kalevankankaalle koottuja punaisten ja venäläisten ruumiita... siis keväällä 1918. Mitä on tapahtunut?

– Pariisissa terroristit on hyökänneet siihen pilapiirroslehdeen... mikä se nyt on... pilkkasivat sitä Allahia?

– Charlie Hebdon?

– Just sinne. Keskellä kirkasta päivää tulitettu konekivääreillä, surmattu toimittajia... kuvittele. Pariisi on paniikissa, terroristit vapaalla jalalla. Mitä me nyt tehdään?

Heikki vaistosi hengästyneistä lauseista vaimon orastavan paniikin ja näppäili näytölle Google-mapsia.

– Sanna on varmasti turvassa, odotellaan ensin rauhassa.

– Mistä sinä tiedät? Ei vastaa puhelimeen... jos ei ole luennoilla ja mennyt vaikka samaan kaupunginosaan.

– Niin, jos olisi huvikseen matkustanut Montessonista toiselle puolelle Pariisia Rue Nicolas-Appertelle. Miks se sinne olisi lähtenyt? Älä turhaan huolehdi. Puhelinlinjat voi olla tukossa, minäkin yritän tavoittaa... laitan tekstarin...

– Etkö sinä ymmärrä? Tyttäresi seurustelee Mohammedin kanssa, mies on Syyriasta ja sinä vaan hyssyttelet?

– Et kai sinä Mohammedia epäile?

– En tietenkään *epäile!* Mutta viranomaiset varmasti epäilevät jotain kytköksiä. Eihän sillä ole edes papereita. Mistä sitä tietää, sekin niin kiihkomielinen... Sanna kuudennella ja joutuu tällaisen kauheuden keskelle. Voi hyvä Jumala... lounastauko lopuiltaan, pitää kohta kiirehtiä.

Heikki siirtyi olohuoneeseen avaamaan television, jäi sormeilemaan ylioppilaskuvaa piirongilla eikä keksinyt hetkeen mitään sanottavaa. Punahiuksinen, uhmakkaan oloinen tyttö hymyili kehyksissä. Tytär oli sentään hieman perinyt isänsä rauhallisuutta – mutta myös äitinsä luonnetta ja näköä. Enää puuttui, että siitäkin tulisi fysioterapeutti ja terveystoimilija. Marjo osasi ihmisen kehon latinaksi, jokaisen nivelen ja lihaksen muttei muistanut ainnuttakaan Nobel-kirjailijaa Sillanpäättä lukuun ottamatta.

Kuvaruudulla vilahti toimituksen veren tahrима lattia, kaatuneita tuoleja, ambulanssien ja poliisiautojen sinisiä valoja, työtovereiden järkyttyneitä kasvoja...

– Tätä minä pelkäsin. Kaivoivat verta nenästään.

– Ne terroristitko?

– Se satiirilehti.

Heikin teki mieli kirotta. Hän oli jo pitkään ihmetellyt näennäissananvapautta, jonka nimissä muslimien pyhiä arvoja pilkkat-

tiin. Mitä tahansa arvoja. Mutta kiroaminen tuskin Marjon mielialaa auttaisi.

– Yksi pilakuva?

– Monta pilakuvaa. No, haluavatko kristityt katsella Jeesusta surfilaudalla boxerit jalassa Genesaretinjärvellä? Miksi toisen Jumalaa pitää halveerata? Jos Jeesus olisi mestattu, piirtäisivät katoiset giljotiinin rintaansa, yhdessä elokuvassa vitsailtiin. Nyt Jeesus kai surmattaisiin sähkötuolilla. Mikä on satiirin, vihapuheen tai häpäisyn raja?

– Puolustatko sinä niitä? Et kai sinä ole taas ryypännyt?

– En puolusta... enkä ole ryypännyt, mutta toimittajat härnäisivät tahallaan. Nyt hurskastellaan ja ihmetellään kuin pahaiset koulukiusaajat. Nehän eivät koskaan ole syyllistyneet mihinkään... Ja mikäs kuulustelu tämä on?

– Mitä jos Sannaan ei saada yhteyttä?

– Odotellaan rauhassa, yritän vielä tavoittaa.

– Lupaatko varmasti? No niin, nyt pitää juosta osastolle hemipotilaan luo, sitä kyllä kiinnostaa enemmän Tekniikan maailma kuin kuntoutuminen... heippa heippa...

Heikki laski puhelimen kädestään. Mikä helvetin hemipotilas? Miksei Marjo voinut sanoa halvaantunut. Aina kun se halusi hienovaraisesti sivaltaa, otettiin ammattitermistö käyttöön. Se tiesi hänen inhoavan sitä yli kaiken. Hemipotilas ja Isis-terroristit eivät nyt kerta kaikkiaan mahtuneet Pohjoiskaaren vanhaan kerrostaloon, jonka kiviseinien suojassa hän yritti kirjoittaa uutta romaania.

Ajatus oli kuitenkin katkennut, räjähtänyt Lauttasaaren loskaiseen maisemaan kuin valkokaartin tykinkuula työväentalon torniin Helsingissä keväällä 1918. Oli pakko unohtaa kone ja kirjoittaminen.

Heikki Puharila näppäili puhelinnumeroa hätäisesti ja mietti, kuinka Mohammed selviäisi Pariisin terrori-iskujen kiristämistä turvatarkastuksista. Jos hän jäisi kiinni, hänet palautettaisiin välittömästi Suomeen. Olisiko sekään huono vaihtoehto?

Halusi tai ei, hänen tuleva vävy-poikansa oli pesunkestävä sunnimuslimi ja Shiiamuslimi-vähemmistön ääriliikkkeen vainoama.

Heikki Puharila hymähti itsekseen käsittämättä vielääkään mitä pitäisi ajatella. Mohammed nauroi useammin kuin suomalainen elinaikanaan, halasi hartaammin kuin yksikään seurakuntaisar – ja silti hän epäili. Mitä siis – ei ainakaan Syyriasta paon motiiveja. Kun hän oli saanut houkuteltua tummilla silmillä epäroivästi katsovan miehen saunaan, ei selityksiä tarvittu. Lantiolta kainaloon hilseilevä verinaarmuille hakattu iho sai voimaan pahoin. Mutta oliko Mohammed lähtenyt Sannan kanssa ilman papereita laivalla Ruotsiin, Tanskan ja Saksan kautta Ranskaan päästäkseen uuden elämän alkuun? Vai oliko hänellä jokin salainen missio?

Heikki paineli kännykkään tutun numerosarjan ja jäi odotamaan. Monotonisella englannilla ilmoitettiin, ettei henkilöön juuri nyt saada yhteyttä. Silmissä heijastelivat terrorismin raapiamat Pariisin kasvot, työhuoneen ikkunasta kaistale merta. Vanha harmaapartainen herra katsoi seinältä tihrusilmillään ivaten: ”Mitä minä sanoin? Valtio on suurin rikollinen turvautuessaan väkivaltaan.” Pian verkkokalvolle piirtyi savuavia raunioita. Ne odottivat häntä äännettöminä kuin rippituolissa lymyävä pappi ja vaativat ripittäytymään suomalaisen vaietun vihan äärelle.

KYLLÄ. Heikki Puharila muisti aurinkoisen aamupäivän hyvin. He seisovat äidin ja Iida-Maria-mummon kanssa kaikuvasa rappukäytävässä, tuijottavat vierasta nimeä ovesa. Hän on kuusivuotias, kiehnää aikuisten välissä, tahtoo tunkkaisesta kuumuudesta ulos kadulle. Iso-mummo oli asunut aikoinaan Töölön sokeritehtaan työläisten puutalossa, mutta talo oli jo purettu. Sieltä hän oli muuttanut lastensa kanssa korttelin päähän kerrostaloon, joka odotti kadun varressa kolkkona ja rapistuneena, aivan kuin vuokralaisina asuisi haaleita muistoja.

”Soitanko ovikelloa?” äiti kysyy. Mummo kääntyy ja kuiskaa terävästi: ”Ei häiritä ventovieraita ihmisiä. Kun minä synnyin, muutettiin muutaman vuoden päästä Vallilaan. Talot oli sillon ihan uusia, ei minulla täältä paljon mitään muistoja ole... halusin vain nähä.”

He seisovat hetken neuvottomina, palaavat sitten helpottuneina alas kadun vilinään.

Iida-Marian pää on mennyt Helsingin huminasta pyörälle ja hän vilkuilee hämillään ympärilleen. Mummo vaikutti täällä aivan eri ihmiseltä kuin kotonaan Ruuhiniemessä, jossa lattialankut vain narahtelivat hänen kävellessään suuressa tuvassa.

Raitovaunu lähestyy Mannerheimintietä kiskot jylisten. Hammenhelma hulmahtaa, mummo hyppää jalkakäytävälle siunailemaan että se ajaa päälle. Yhdessä nauretaan asialle vedet silmissä. Äiti ilmoittaa vievänsä heidät hienoon konditoriaan leivoskahveille ja jäätelölle. Jäätelö tarjoillaan kauniissa lasikulhossa, se vilvoittaa kieltä ja kitalakea.

Heikki muisti vieläkin hetken jotenkin onnellisena, kirkaana kuin iltapäivän valo kadun vastakkaisella puolella talojen seinustoilla. Äidin ja Iida-Marian kasvoilla oli väreillyt ilo, raskaat aja-

tukset olivat lipuneet aamupäivän yltä kuin pilvet Helsingin taivaalla kohti merta.

Heikki Puhari muisti, kuinka heidän kotonaan Kalliossa Iida-Maria oli valittanut pääsärkyä, heittänyt ruuan jälkeen olohuoneen sohvalle pitkälleen. Nostanut käden otsalle ja hymissyt jostain virttä, josta oli tullut taas surullinen olo.

Seuraavana aamuna he saattoivat äidin kanssa mummon rautatieasemalle tämän nyssäköitä ja kasseja kantaen. Mummo oli tuon tuostakin vaatinut heitä vierailulle Ruuhiniemeen. ”Kai ne Elannon herrat sulle kaupasta lomaa antaa?” Iida-Maria oli tiivannut. Äiti oli selittänyt, että he pääsisivät lähtemään yhdessä, kun isä saisi konepajalta lomaa heinäkuussa. Silloin he voisivat hyvin tullakin.

Heikki muisti hymyn Iida-Marian ohuilla huulilla, uurteiden liikkeet huojentuneilla kasvoilla, vilkutuksen vaunun rappusilta, miten vanha nainen katosi nyytteineen ja palasi Ruuhiniemeen yhtä äkkinäisesti kuin oli tullutkin.

Mutta sanallakaan ei vierailun aikana paljastettu, miksi Iida-Marian äiti Selma oli aikoinaan lähtenyt Längelmäeltä. Miksi nainen oli paennut kotipitäjästään teille tietymättömille, hylännyt oman tyttärensä sisällissodan pyörteissä ventovieraiden huostaan vieraaseen kaupunkiin ja kadonnut sen jälkeen joksi-kin aikaa?

On marraskuinen ilta Längelmäellä vuonna 1897. Mäkitupalaisen tytär Selma Törölä on raskaana kartanon isännälle ja värjöttelee verannan edessä anomassa tältä armoa. Hän ei kuitenkaan voi jäädä taloon ja joutuu lähtemään matkalle, jolta ei ole paluuta.

Selma ei vielä aavista, miten hän asettuu pari vuosikymmentä myöhemmin köyhien ja poljettujen rinnalle taistelemaan ihmisarvostaan ja oikeuksistaan. Tai että hänen poikansa Ilmari päätyy sisällissodan pyörteissä Längelmälle vaatimaan hyvitystä.

Alkupalvesta 2015 kirjailija Heikki Puharila on menettämässä otetta sisällissodasta kertovasta romaanistaan. Punainen lanka tarinaan löytyy, kun omat sukujuuret johdattavat kirjailijan Länkipohjan taisteluun, missä kylän väki, talolliset, torpparit ja palkolliset asettuvat toisiaan vastaan.

Ja satakieli lauloi Fellmanin pellolla on kahdessa aikatasossa kulkeva vahva romaani Suomen sisällissodasta ja siitä, miten koston kierre repii vihan mannerlaatat liikkeelle yhä uudestaan.

Tapani Heinonen (s. 1955) on Jyväskylässä asuva kirjailija ja psykologian maisteri. Lapsuutensa hän on viettänyt Karstulassa. Suomalaisen kirjallisuuden kentässä hän edustaa realistista proosaa, jonka vahvuutena pidetään tarkkaa ihmiskuvausta. Heinosen aiemmat teokset *Omaisiet* (1991), *Reunalla* (2012) sekä *Kuka heilutti pesäpuuta* (2015) ovat saaneet niin kriitikoilta kuin lukijoilta ilahtuneen vastaanoton.